

1507 Waterschap De Groote Torenpolder, 1849-1958

- INLEIDING
- INVENTARIS
- 1. Algemeen
- 2 Bestuur
- 3 Functionarissen en personeel
- 4 Financiën
- 4.1. Rekeningen en bijlagen
- 4.2 Andere stukken
- 4.3 Omslag
- 5 Archief
- 6 Kunstwerken
- 6.1 Algemeen
- 6.2 Waterkeringen
- 6.3 Waterbeheersing

INLEIDING

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN HET WATERSCHAP DE GROOTE TORENPOLDER, 1849 - 1958

door G.W.G. van Bree

Uit: De oude archieven van het waterschap 'De Striene'.
(Geïntervieweerd en uitgegeven in opdracht van het Hoogheemraadschap de Brabantsche
Bandijk, 1969)

HET WATERSCHAP 'DE STRIENE'

Algemene inleiding

Het gebied, dat in 1958 bij besluit van Provinciale Staten van Noord-Brabant werd begrepen in het nieuw opgerichte grote waterschap De Striene, omvat het gedeelte van de provincie gelegen tussen de rivier Mark en Dintel, Het Hollandsch Diep, de Krammer, het kanaal van Zevenbergen en de Roode Vaart, ter grootte van omtrent 11.000 hectaren. In dit gebied zijn de gemeenten Willemstad, Fijnaart, Standdaarbuiten (deze drie geheel), Klundert en Zevenbergen (deze twee gedeeltelijk) gelegen. Het constitutiebesluit bevat tevens de opheffing van de hierin gelegen waterschappen Ruigenhil, Oude Heijningen, Oude Fijnaart, Mooie Keene, Sabina Henricapolder, Beaumondspolder, Elisabethpolder, Jufvrouwenpolder, Oude Appelaar, Groote Torenpolder, Nieuwland of Mancía Winterpolder, Prins Hendrik - of Mancía Zomerpolder, Oudland van Standdaarbuiten, de Noord-Toren, Oost- en West Meerenpolder en Niervaert. De archieven van deze waterschappen zijn overgegaan naar het bestuur van het nieuwe waterschap 'De Striene'.

Het gebied van De Striene is in het verleden op staatkundig gebied rijk gevarieerd geweest. Op het einde van de 18e eeuw was het verdeeld over zes jurisdicties te weten:

Standdaarbuiten, Fijnaart en Heijningen (heerlijkheden onder de Markies van Bergen op Zoom), Willemstad (heerlijkheid en stad onder het huis van Oranje, oorspronkelijk echter toebehorend aan de markies van Bergen op Zoom), Klundert en Zevenbergen (heerlijkheden onder het huis van Oranje. Zevenbergen voorheen echter met eigen heren of heren uit grote Zuid Nederlandse geslachten). Standdaarbuiten, Fijnaart, Heijningen en Willemstad behoorden onder het hertogdom Brabant, Klundert en Zevenbergen behoorden tot het graafschap Holland

Wenden wij onze blik verder in de geschiedenis, dan wordt ook dit beeld weer gewijzigd. Rond 1250 zijn in dit gebied twee heren partij: de heer van Breda en de heer van Strijen. De laatste had ongeveer het gebied van de huidige gemeenten Klundert en Zevenbergen, Breda de rest. In 1290 valt de heerlijkheid Breda uit elkaar in een heerlijkheid Breda en een heerlijkheid Bergen op Zoom alsmede een groot gebied, dat gemeenschappelijk beheerd werd. Onder dit laatste gebied vallen de latere gemeenten Willemstad, Fijnaart en Standdaarbuiten. Van Strijen splitst zich onder een jongere tak uit de familie van Strijen de heerlijkheid Zevenbergen af, later eveneens Klundert of Niervaert. Zevenbergen groeide allengs los van haar band met Strijen en leidde sinds 1427 een geheel onafhankelijk bestaan. Niervaert (Klundert) werd in 1362 door de heer van Strijen te leen gegeven aan Jan van der Leck, zoon van de heer van Breda. Sindsdien volgt het de heren van Breda uit de geslachten Polanen en Nassau. Het gemeenschappelijk gebleven gebied uit het oude land van Breda werd in 1458 door de heren van Breda en Bergen op Zoom verdeeld.

De verdelingsregeling muntte niet uit door duidelijkheid al had de heer van Bergen wel de beste papieren. In 1510 besliste de Grote Raad van Mechelen in een geschil tussen Bergen en Breda en wees Standdaarbuiten, Bloemendael, Zomerland, de Meeren, Heijningen en Fijnaart toe aan de heer van Bergen en Bouwensland en de Nieuwe Amer aan beide heren gezamenlijk. De twee laatste gebieden liggen in de uiterste noordoosthoek van het oude gemeenschappelijke land, ter plaatse waar reeds in 1458 twijfel en geschil was ontstaan. In 1519 deed Jheronimus van der Noot, kanselier van Brabant, als arbiter uitspraak tussen beide heren, waarbij Bouwensland en de Nieuwe Amer voor tweederde en een gedeelte van Standdaarbuiten aan de graaf van Nassau als heer van Niervaert werd toegewezen. De grenzen zijn dan ongeveer tot rust gekomen. Bergen bezit nu de Gorzen, Standdaarbuiten, Fijnaart, Heijningen, Ruigenhil en de Meeren. Niervaert (Nassau) bezit het grootste gedeelte van Bouwensland en Nieuwe Amer benevens de gorzen welke steeds onder de heerlijkheid van Niervaert hadden behoord. Zevenbergen bezat de Zandberg en de Nieuwendijk. Zevenbergen werd later nog vergroot met de gorzen van de Meeren, die in 1527 door de heer van Bergen aan de heer van Zevenbergen werden afgestaan. Een wijziging kwam later nog tot stand; de polder Ruigenhil met het gelijknamige dorp - nu bekend als Willemstad - werd in de 80-jarige oorlog gedeeltelijk door de prinsen van Oranje aan de markiezen van Bergen op Zoom ontfutseld. In 1648 kwam Zevenbergen uit het bezit van het hertogelijk huis Aremberg en Aarschot in handen van Amalia gravin van Solms, weduwe van stadhouder prins Frederik Hendrik. Via haar is het overgegaan in de domeinen van de prinsen van Oranje-Nassau. Op de grenzen van een en ander heeft dit laatste echter geen invloed gehad.

Het waterschap De Grootte Torenpolder

Inleiding

Dit kleine waterschap, groot ruim 60 hectaren of 146 gemeten, dankt zijn ontstaan aan de bedijking van gorzen, gelegen tussen de polder Oude Appelaar en de rivier (Mark en Dintel).

De bedijking is geschied in 1650 door de eigenaar der gorzen, de markies van Bergen op Zoom. Deze heeft het poldertje als domein aan zich gehouden en als bouw- of weiland verpacht. Op 24 februari 1801 werd het gehele markiezaat van Bergen op Zoom door de Bataafse Republiek gekocht. Een belangrijk deel kwam in handen van Adam Soetens, landbouwer in Fijnaart, die de later de polder 'administreerde'.

Een formeel dijksbestuur is er tot 1849 niet geweest. Op 12 januari 1849 richtten Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant zich tot Gerrit Adamse Soetens, administrateur van de Groote Torenpolder, met de aanschrijving uitvoering te geven aan het bepaalde in het Algemeen waterschapsreglement der provincie en zo spoedig mogelijk de ingelanden op te roepen om een polderbestuur te kiezen. Op 23 maart 1849 kwamen de ingelanden ten huize van Dirk van Dis, herbergier in Fijnaart, bijeen en benoemden Gerrit Adamse Soetens tot dijkgraaf, Philippus van de Hil en Pieter Janse Maris tot gezworene en Arie Maris Czn. tot secretaris-penningmeester. Soetens verklaarde, dat hij geen archieven had, wel het batig slot van het vorige jaar, groot f 1,81! Het poldertje is klein en behoefde weinig voorzieningen, zo sluit de rekening van 1850 met een uitgaventotaal van f 48,-, later zelfs nog met lagere bedragen. Het eerste bijzondere reglement van het waterschap dateert van 1865. Hierbij werd het bestuur bepaald op een dijkgraaf, een gezworene en een secretaris-penningmeester, respectievelijk bezoldigd met f 3,-, f 2,-, f 5,- per jaar. Opmerkelijkheden hebben zich verder in het waterschap niet of nauwelijks voorgedaan.

In 1957 ageerden de ingelanden tegen de provinciale plannen tot samenvoeging van waterschappen in hun gebied, waarbij ook de Groote Torenpolder haar onafhankelijkheid verliezen zou. De ontwatering van het poldertje was matig tot slecht, hoewel toch 90% van de landerijen gedraineerd was. Een bemaling had de polder niet, zij loosde via een sluisje op de Mark en Dintel. In een poging de samenvoegingsdans te ontspringen, besloten de ingelanden tot de bouw van een windwatermolentje. Het heeft echter niet mogen baten. Per ingang van 1 juli 1958 werd het waterschap als zodanig opgeheven en ondergebracht in het nieuwe waterschap 'De Striene'.

Oorspronkelijk lag de polder aan open zeewater, dat via de brede mond van de rivier Mark en Dintel haar landerijen omspoelde. Na de eerste dichting van de Mark en Dintel in 1808 en de herdichting van deze rivier in 1827 verviel de eerste waterkerende taak van haar buitendijk, die overigens nooit hoger dan een zomerkade geweest is. Goed onderhouden werd de dijk later niet. Bij de watersnood van 1 februari 1953 werd het waterschap overstroomd vanuit de zelf door overstromingswater sterk gezwollen Mark en Dintel tot drie meter boven het maaiveld. De polder heeft zijn water weer op natuurlijke wijze op de rivier geloosd en was op 5 februari weer droog.

Zoals wij hiervoor reeds zagen, geschiedde de uitwatering van de polder op natuurlijke wijze, via een stenen sluis, wijd 1,14 meter, voorzien van een vloeddeur, op de rivier Mark en Dintel. Al in 1924 komen vanuit de ingelanden klachten naar voren over de slechte ontwatering. In 1946 richtte het bestuur zich tot de Jufvrouwenpolder met het verzoek om een duiker te mogen leggen in de tussen beide waterschappen gelegen dijk en zo het polderwater via het gemaal van Jufvrouwenpolder te doen afvoeren. Stemgerechtigde ingelanden van Jufvrouwenpolder wezen het verzoek echter af.

Daarna bleef het sukkelen met de afwatering. Enkele ingelanden dienden daarom op 15 januari 1957 het voorstel in tot het plaatsen van een winwatermolentje met een capaciteit van 5 m³. De kosten zouden met een extra omslag van f 46,- per hectare in één jaar moeten voldaan. Aan dit werk was bij de opheffing van het waterschap op 1 juli 1958 echter nog geen uitvoering gegeven.

Het archief

Ook dit archief is niet volledig bewaard gebleven. Op 1 november 1881 deponeerde de toen fungerende secretaris het oude gedeelte van het archief in de kas van de Jufvrouwenpolder op het gemeentehuis te Fijnaart. Dit gedeelte, omvattende vrijwel alle stukken vanaf de oprichting van het waterschap in 1849, is later verloren gegaan. Ook het latere archief vertoont hier en daar kleine hiaten. Over de inventarisatie zijn geen bijzonderheden te vermelden. Het archief is klein en beslaat slechts 0,6 meter planklengte.

Toevoeging

Als gevolg van een gewijzigd inzicht met betrekking tot het beheer van archieven is door het Regionaal Archief West-Brabant aan het einde van de 20e eeuw besloten het 'systeem' van verzamelinventarissen (meerdere inventarissen van gelijksoortige archiefvormende instellingen in één deel) te verlaten en deze te vervangen door afzonderlijke inventarissen per archiefvormer.

Bovenstaande inleiding is in detail op deze nieuwe situatie aangepast.

Zevenbergen, december 2002.

M.A.M. Voermans

INVENTARIS

1. Algemeen

1. Stukken betreffende het bijzonder reglement voor het waterschap, 1865-1953. 1 omslag

2. Stukken betreffende de keur of politieverordening voor het waterschap, 1910, 1920. 1 omslag

3. Stukken betreffende de reorganisatie van de waterschappen in noord-west Noord-Brabant, de opheffing van het waterschap en de oprichting van het waterschap 'De Striene', 1954-1957. 5 stukken

4-17. Ingekomen circulaire en aanschrijvingen van het landelijk en provinciaal bestuur, 1882-1958. 14 omslagen

4. 1882-1939

5. 1940

6. 1941

7. 1942

8. 1943

9. 1944

10. 1945-1946

11. 1947-1948

12. 1949-1951

13. 1952-1953

14. 1954

15. 1955

- 16. 1956-1957
- 17. 1958

2 Bestuur

18-19. Registers bevattende de notulen van vergaderingen van dijkgraaf en gezworenen en stemgerechtigde ingelanden alsmede minuten van uitgaande brieven en afschriften van belangrijke ingekomen stukken uit publicaties van het dagelijks bestuur, 1849-1957. 2 delen

- 18. 1849-1930.
- 19. 1930-1957.

N.B.: Dit deel bevat uitsluitend notulen.

20. Reglement van orde voor de vergaderingen van stemgerechtigde ingelanden, 1904. 1 stuk

21-22. Lijsten van stemgerechtigde ingelanden, 1904/05-1945/46. 2 omslagen

- 21. 1904/05-1945/46.
- 22. 1946/47-1957/58.

3 Functionarissen en personeel

23. Stukken betreffende de dijkgraaf en de gezworenen, 1918-1957. 1 omslag

24. Rooster van aftreding van de leden van het dagelijks bestuur, 1932-1957. 1 deeltje

25. Stukken betreffende het personeel in het algemeen, 1931-1952. 1 omslag

26. Stukken betreffende de pensioenen van het personeel in het algemeen, 1925-1958. 1 omslag

27. Stukken betreffende de secretaris-penningmeester, 1926-1957. 1 omslag

28. Stukken betreffende de sluiswachters, 1926-1957. 1 omslag

29. Stukken betreffende de polderbode, 1940-1946. 1 omslag

4 Financiën

4.1. Rekeningen en bijlagen

30-110. Rekeningen en bijlagen, 1877-1957/58. 80 omslagen en 1 stuk

Toelichting: De rekeningen zijn bewaard gebleven vanaf het dienstjaar 1877, de begrotingen en bijlagen vanaf 1878. Zij zijn per dienstjaar in omslagen verzameld. Uit de bijlagen zijn de vernietigbare stukken - gezien de geringe omvang - niet verwijderd.

van A.J.J.C. van der Poest Clement

- 30. 1877
- N.B.: Rekening
- 31. 1878

32. 1879
33. 1880
34. 1881
35. 1882
36. 1883
37. 1884
38. 1885

van Dirk van Dis

39. 1886
40. 1887
41. 1888
42. 1889
43. 1890
44. 1891
45. 1892
46. 1893
47. 1894
48. 1895
49. 1896
50. 1897
51. 1898
52. 1899
53. 1900
54. 1901
55. 1902
56. 1903
57. 1904/05
58. 1905/06
59. 1906/07
60. 1907/08
61. 1908/09
62. 1909/10
63. 1910/11
64. 1911/12
65. 1912/13
66. 1913/14
67. 1914/15
68. 1915/16
69. 1916/17
70. 1917/18
71. 1918/19
72. 1919/20
73. 1920/21
74. 1921/22
75. 1922/23
76. 1923/24
77. 1924/25
78. 1925/26

- 79. 1926/27
- 80. 1927/28

van Martinus Johannes Theunis Sneep

- 81. 1928/29
- 82. 1929/30
- 83. 1930/31
- 84. 1931/32
- 85. 1932/33
- 86. 1933/34
- 87. 1934/35
- 88. 1935/36
- 89. 1936/37
- 90. 1937/38
- 91. 1938/39
- 92. 1939/40
- 93. 1940/41
- 94. 1941/42
- 95. 1942/43
- 96. 1943/44
- 97. 1944/45
- 98. 1945/46
- 99. 1946/47
- 100. 1947/48
- 101. 1948/49
- 102. 1949/50
- 103. 1950/51
- 104. 1951/52
- 105. 1952/53
- 106. 1953/54
- 107. 1954/55
- 108. 1955/56
- 109. 1956/57
- 110. 1957/58

4.2 Andere stukken

- 111. Stukken betreffende de statistiek der financiën, 1886-1901, 1940-1956. 1 omslag
- 112. Stukken betreffende het beheer der geldmiddelen, 1935-1950. 1 omslag
- 113. Stukken betreffende de door het waterschap gesloten geldleningen, 1953-1954. 1 omslag

4.3 Omslag

- 114. Legger der belastbare percelen, tevens kohier van geheven omslagen, 1849-1868. 1 deel
- 115. vacat.

116. Legger der belastbare percelen, ca. 1930. 1 deel in plano

117-118. Kohieren van geheven omslagen, 1885-1957/58. 2 omslagen

117. 1885-1948/49.

118. 1949/50-1957/58.

5 Archief

119. Inventaris van het archief, 1881. 1 stuk

6 Kunstwerken

6.1 Algemeen

120. Verslagen betreffende de toestand van het waterschap in het algemeen en de uitvoering der werken, 1935-1955. 1 omslag

121. Bestekken en voorwaarden van uit te voeren kunstwerken, 1879-1886, 1922, 1927. 1 omslag

122. Stukken betreffende de afwikkeling van de watersnoodschaden, 1953-1956. 1 omslag

N.B.: Zie ook archief van de Commissie Noodregeling Waterschappen Fijnaart en Willemstad.

6.2 Waterkeringen

123. Legger der waterkeringen onder beheer van het waterschap, 1905. 1 stuk

124. Stukken betreffende het beheer over de waterkeringen, 1875-1926, 1953-1956. 1 stuk

6.3 Waterbeheersing

125. Legger der waterleidingen onder beheer van het waterschap, 1879 (afschrift ca. 1950). 1 omslag

126. Stukken betreffende de waterleidingen en de uitwatering van de polder, 1924-1957. 1 omslag

127. Aanvulling, 1937-1940. 1 omslag